

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Fakulta sociálních studií
Katedra sociologie

CÍTÍ SE ČEŠI BEZMOCNÍ? (APLIKACE NEAL-SEEMANOVY ŠKÁLY V ČESKÉM PROSTŘEDÍ)

Metody výzkumu v sociologii (SOC107)

Seminární práce
jarní semestr 2003/2004

Hana Deylová (PSY-SOC)
Irena Zatoukalová (SOC-SPP)

Brno, květen 2004

1. Úvod

Tato práce má sloužit jako reflexe a pokus o zhodnocení použití **Neal-Seemanovy škály bezmocnosti** v českém prostředí. Předkládáme tedy studii, jež je svou povahou metodologickým výzkumem. Cílem naší práce je posoudit nakolik, je možné užívat v poměrně odlišném českém kulturním prostředí výzkumnou techniku zkonstruovanou v USA před více než 40 lety. Nebudeme se tedy snažit přinést meritorní poznatky o bezmocnosti. Naše zkoumání bude vedeno snahou zjistit, zda jsou indikátory z jiného kulturního kontextu aplikovatelné v českém prostředí, aniž by ztratily na své validitě či reliabilitě. Disman (2002: 68) v této souvislosti upozorňuje na fakt, že „exportujeme-li validní indikátor ze země do země, z jedné kultury do jiné, snadno může ztratit svoji validitu“. Ověříme si tedy, zda se musíme tohoto zkreslení obávat i v tomto konkrétním případě.

Použití škály vytvořené v USA v českém prostředí vyžaduje samozřejmě nejprve překlad do českého jazyka. Vzhledem k tomu, že některé položky původní škály byly neaktuální pro české poměry, bylo nutné provést jisté úpravy¹. To, zda si škála i po přenesení do jiného kulturního prostředí a překladu do jiného jazyka zachovala původně zamýšlené měřicí vlastnosti, ověříme pomocí testování její reliability a vnitřní i vnější validity.

V naší stati se nejprve zaměříme na samotný koncept bezmocnosti. Stručně naznačíme jeho historii. Dále se budeme zabývat tím, jak byla sbírána data. Podíváme se také na problémy s tímto sběrem spojené. Následně provedeme analýzu reliability a validity a výsledky této analýzy v závěru zhodnotíme.

1.1 Koncept bezmocnosti

Koncept bezmocnosti se zrodil jako součást Seemanova pokusu o rozpracování konceptu odcizení (Seeman 1959). Seeman, znepokojen tím, jak často se používá konceptu odcizení ve zcela různých kontextech a s různými významy, se pokusil nalézt jednotlivé dimenze a složky tohoto konceptu. Došel k závěru, že pojem odcizení byl používán v následujících pěti významech: bezmocnost, bezsmyslnost, beznormovost, izolace a sebeodcizení². Přitom odhalil, že odcizení bylo pravděpodobně nejčastěji používáno ve významu bezmocnosti. Bezmocnost pak definuje jako „očekávání či pravděpodobnost s jakou jedinec považuje sám sebe za neschopného svým jednáním ovlivnit své výsledky či dosažení požadovaných odměn³“ (Seeman 1959: 784). Bezmocnost je zde definována jako subjektivní jedincův pocit, nikoliv jako objektivní podmínky

---

¹ Úpravy se týkaly především položky číslo 5 (v dotazníku otázka 11 E). Čtenáři mohou porovnat námi použitý překlad škály s jejím původním zněním, které předkládáme v příloze číslo 1.

² Vlastní překlad anglických termínů: powerlessness, meaninglessness, normlessness, isolation, self-estrangement.

³ Vlastní volný překlad originálu: „the expectancy or probability held by the individual that his own behavior cannot determine the occurrence of the outcomes, or the reinforcements, he seeks”.

dané skutečnosti viděné pozorovatelem zvenčí. Tyto objektivní podmínky navrhuje Seeman užívat při posuzování míry realističnosti v jedincových odpovědích na jeho životní situaci.

Bezmocný je podle Seemana takový člověk, který je přesvědčen o tom, že není schopen kontrolovat svoji situaci, protože ta je ovládána vnějšími, na člověku nezávislými silami. Seeman bezmocnost prezentuje jako sociálně-psychologický koncept. Bezmocnost spojuje s pocitem, že uspokojivé výsledky záleží pouze na vnějších okolnostech, jakými mohou být štěstí, náhoda či manipulace druhých. Opakem bezmocnosti je jedincův pocit vlastní kontroly nad svým životem⁴. I přes tuto sociálně-psychologickou povahu předloženého konceptu navrhuje Seeman aplikovat jej pouze na jedincova očekávání týkající se socio-politické situace. Řečeno konkrétněji, autor navrhuje používat konceptu bezmocnosti pouze v otázkách možnosti kontroly a ovlivnění politického systému, ekonomiky či mezinárodních událostí⁵. Koncept má podle něj sloužit k odhalení vztahu člověka k širšímu společenskému řádu. Tímto poukazem se také Seeman snažil odlišit od Sroleho škály anomie (Neal, Rettig 1963). Sroleho škála dle Seemana měří osobní nechuť, beznaděj či pesimismus, zatímco bezmocnost odráží makrosociální kontext života jedince.

1.2 Neal-Seemanova škála bezmocnosti

Na základě Seemanova výkladu konceptu bezmocnosti a jeho škály statusové orientace byla vypracována tzv. Neal-Seemanova škála bezmocnosti⁶. Tento měřicí nástroj je složen z 12 položek, které byly vybrány z rozšířené 23 položkové škály (Seeman, Evans 1962). Každá položka se skládá ze dvou výroků. Jeden výrok má indikovat respondentovu bezmocnost, druhý pak jeho pocit možnosti ovládnutí vlastního života. Respondent si musí vybrat ten výrok, s nímž souhlasí. Vybere-li respondent výrok naznačující bezmocnost, je mu za tuto položku připsána 1, za výběr druhého výroku pak 0. Index bezmocnosti tak může u jednotlivých respondentů nabývat hodnot v intervalu $\langle 0;12 \rangle$. Čím vyššího skóre respondent dosáhne, tím jej lze považovat za více bezmocného. Součet respondentem vybraných výroků indikujících bezmocnost má potom odrážet míru, do jaké je respondentovou životní filozofií nízká osobní kontrola nad během událostí. Důraz je přitom kladen na sociálně-politickou oblast respondentova života. Čím vyšší skóre na

---

⁴ S podobným vymezením založeným na tomto rozdílu se v sociální psychologii setkáváme v atribučních teoriích, kde jedinec svůj úspěch či neúspěch připisuje vnější podmínkám, či sobě samému.

⁵ Seeman ponechává na dalších empirických výzkumech otázku toho, zda je tento koncept možno aplikovat i na intimnější oblasti lidského života jako je láska, přátelství atp.

⁶ Metodologicky správnější by bylo tuto „škálu“ nazývat indexem. Babbie (2001: 150) definuje rozdíl mezi indexem a škálou následovně. Index je označení pro sčítání skóre připsaných jednotlivým atributům. Zatímco při konstrukci škály se jedná o přepisování hodnot jednotlivým odpovědím či vzorcům odpovědí, přičemž se předpokládá, že některé položky odráží slabší stupeň proměnné, zatímco jiné silnější.

škále bezmocnosti respondent získá, tím více má být tento respondent přesvědčen o tom, že on sám svůj život neovládá, že to za něj činí vnější faktory.

Položky tvořící Neal-Seemanovu škálu bezmocnosti⁷

P1: „trvalý světový mír“

- a: Trvalý světový mír může být dosažen těmi, kdo pro to něco dělají.
- b: K dosažení trvalého světového míru toho můžeme udělat jen velmi málo.

P2: „vliv na dění ve společnosti“

- a: Je jen zbožným přáním věřit, že člověk může skutečně ovlivnit dění ve společnosti.
- b: Pokud o sobě dáme nahlas vědět, pak i my můžeme změnit běh světových událostí.

P3: „války“

- a: Války mezi zeměmi se zdají nevyhnutelné navzdory lidskému úsilí jim zabránit.
- b: Válkám mezi zeměmi je možné se vyhnout.

P4: „bezmoc vůči dění ve světě“

- a: Cítím se stále bezmocnější vůči tomu, co se dnes ve světě děje.
- b: Občas se cítím osobně odpovědný za to, že situaci v naší vládě je tak nedobrá.

P5: „mínění o naší republice“

- a: Lidé jako já toho mohou udělat jen velmi málo, aby se ve světě zlepšilo mínění o naší republice.
- b: Myslím, že pro to, aby se ve světě zlepšilo mínění o naší republice, může každý z nás udělat mnoho.

P6: „vliv na rozhodování vlády“

- a: Tento svět řídí několik mocných a obyčejný člověk s tím toho mnoho nenadělá.
- b: I průměrný občan může mít vliv na rozhodování vlády.

P7: „inflace“

- a: Myslím, že máme patřičné nástroje na to, abychom zabránili vysoké inflaci.
- b: Pro to, abychom zabránili růstu cen, toho můžeme udělat jen málo.

P8: „vliv na světovou situaci“

- a: Sledováním světové situace může člověk značně zvýšit svůj politický vliv.
- b: Ať se to člověku líbí nebo ne, náhoda hraje ve světových událostech strašně velkou roli.

P9: „prosazení zájmů“

- a: Lidé jako já mají jen malou šanci bránit své osobní zájmy, pokud jsou v konfliktu se zájmy nátlakových skupin.
- b: Myslím, že máme k dispozici způsoby, jak si s takovými skupinami poradit.

P10: „mezinárodní situace“

- a: Mezinárodní situace je tak složitá, že člověk je zmaten už jen tím, když na to pomyslí.
- b: Aktivní diskuse o politice může nakonec vést k lepšímu světu.

---

⁷ Položky uvádíme s jejich číslem a zkráceným názvem, tak jak budou používány v následujícím textu a tabulkách. Jejich dotazníkovou podobu přikládáme v příloze číslo 2.

P11: „zodpovědnost za volby“

a: Ti, kteří nevolí, nesou velkou zodpovědnost za špatnou vládu.

b: Jít k volbám nemá moc smysl, protože jeden hlas stejně nic moc neznamená.

P12: „politická korupce“

a: Budeme-li se dost snažit, můžeme vymýt politickou korupci.

b: Jistá míra politické korupce je nutným zlem každé vlády.

2. Sběr dat

Soubor respondentů nebyl vybrán náhodně, jednalo se o výběr nahodilý – osloveni byli lidé různých věkových skupin v místě trvalého bydliště autorek této práce.⁸ Sběr dat proběhl v první polovině měsíce dubna 2004. Dotazníky byly administrovány tazatelem. Některé otázky byly předkládány respondentům na kartách k samostatnému zaznamenání odpovědi. Výzkumu se zúčastnilo 50 respondentů, z čehož bylo 30 mužů a 20 žen. Věk respondentů se pohyboval mezi 17 a 78 lety, průměrný věk byl potom 40 let. Nejvíce byli ve vzorku zastoupeni lidé do 29 let, ti tvořili 42 % zkoumaného vzorku.

3. Pilotáž

Rádi bychom zde zmínili, s jakými problémy jsme se během sběru dat setkali. Věnovali bychom se však jen poznámkám relevantním pro naši práci. To znamená, že budeme brát v úvahu pouze problémy týkající se položek Neal-Seemanovy škály, ačkoli se problémů v dotazníku vyskytlo více. Prvním problematickým místem bylo již samotné znění otázky číslo 11 v dotazníku. Respondenti zde byli vyzváni, aby z výroků zvolili vždy ten, s nímž souhlasí. Respondenti byli často nuceni vybrat si výrok, se kterým se více ztotožňovali, aniž by s ním nutně souhlasili. Znění otázky by mělo dle našeho názoru být pro příští použití dotazníku upraveno.

Obecně jsme dospěli k závěru, že starší respondenti a ti s nižším vzděláním měli jisté problémy s porozuměním některým méně běžným výrazům, jako například „inlace“ nebo „nátlaková skupina“. Bylo by proto vhodné tyto termíny nahradit univerzálnějšími termíny, jimž by porozuměli všichni respondenti stejným způsobem.

Zůstaneme-li u obecného zhodnocení položek škály, musíme také konstatovat, že není jasně definován pojem „my“. Respondenti se v tomto smyslu dotazovali, zda se jich ptáme jako jednotlivců, občanů České republiky či se ptáme obecněji na celé lidstvo. To znamená, že jim nebylo zcela jasné, co je míněno výrazy jako: „*můžeme* udělat jen velmi málo“ (P1:b), „*i my*

---

⁸ Autorky se snažily o výběr respondentů různých věkových skupin a podle možností také z různých sociálních vrstev. Výběr byl proveden v Brně a Prostějově, přičemž někteří respondenti uváděli i jiná místa trvalého bydliště, tedy obce v okolí těchto měst, které měly odlišný počet obyvatel.

můžeme změnit běh světových událostí“ (P2:b), „*máme* patřičné nástroje na to, abychom...“ (P7:a). Pro další práci s touto škálou by bylo dobré zauvažovat nad konkrétnějším definováním tohoto „my“.

Nejproblematictější se jevila položka číslo 4. Jednak měli respondenti potíže s tím, že jsou oba výroky formulovány negativně. Jednak tvrdili, že se mohou ztotožnit buď s oběma výroky, nebo s žádným z nich. Poznámky respondentů by se tedy daly shrnout tak, že tyto dva výroky nejsou vzájemně se vylučující, a proto se mezi nimi obtížně volí. Další obtížnou položkou pro respondenty byla položka 10. Varianta a) měla velmi sugestivní znění, především sousloví „zmaten už jen tím“ vyvolávalo u respondentů odpor k celému výroku. Tento odpor se mohl snadno stát důvodem pro a priori rozhodnutí pro variantu b). Dalším výrokem, nad kterým se respondenti tázavě pozastavovali, byl výrok a) z položky 8. Sami uváděli, že netuší, jak by člověk v České republice mohl sledováním světové situace zvýšit svůj politický vliv. Předpokládáme, že tento postoj vyplývá z naprosto odlišné mentality českých lidí od mentality Američanů. Je také možné, že tato otázka má v českém prostředí naprosto jiný význam než v zemi svého původu.

Z reakcí respondentů a z jejich doplňujících otázek usuzujeme na to, že si své názory na některé výroky vytvářeli přímo na místě. Odvažujeme se tvrdit, že v mnoha případech si respondenti ad hoc utvářeli názory na věci, o kterých nikdy dříve nepřemýšleli. Měli bychom být tedy velmi opatrní v závěrech, které nám vyplynou z takto získaných odpovědí.

4. Metoda

4.1 Reliabilita

Krech, Crutchfield, Ballachey (1968) upozorňují, že než posoudíme validitu indexu, musíme si být jisti, že náš index je reliabilní. Začneme tedy posouzením reliability indexu.

Reliabilitu indexu zjišťujeme pomocí Cronbachova alfa. Obecně se dá říci, že hodnota Cronbachova alfa by měla být co nejvyšší, aby bylo možné index považovat za reliabilní. Aby bylo možné z položek vytvořit index, měla by se pohybovat v rozmezí 0,7 až 0,9. Tyto hodnoty nám totiž říkají, že žádná z položek není v indexu nadbytečná, a proto je můžeme všechny bez obav o ztrátu reliability použít. Reliabilitu indexu i jeho spolehlivost můžeme zvýšit, pokud odstraníme nevhodnou položku z indexu. Za nevhodnou položku zde považujeme takovou, která by svým odstraněním zvýšila hodnotu Cronbachova alfa⁹. Zvýšení hodnoty Cronbachova alfa po vyloučení položky z indexu nám ukazuje, že daná položka měří jinou dimenzi konceptu, než

---

⁹ Tuto informaci zjistíme porovnáním původní hodnoty Cronbachova alfa s jeho hodnotu ve sloupci „hodnota Cronbachova alfa při odstranění položky z indexu“ tabulky 1.

index zamýšlí. Pokud by se jeho hodnota odstraněním položky snížila, pak nemusíme uvažovat o odstranění položky z indexu – můžeme ji nadále považovat za platnou součást indexu.

4.2 Vnitřní validita

Validita indexu vypovídá o tom, zda index skutečně měří to, co bylo původně zamýšleno. K jejímu posuzování přistupujeme až tehdy, když se přesvědčíme, že index je reliabilní (Krech, Crutchfield, Ballachey 1968). Pokud chceme posoudit vnitřní validitu indexu, potřebujeme zjistit, jak spolu souvisí jednotlivé položky v našem indexu. Dále se budeme zajímat o to, zda některé položky neměří totožné informace a nejsou tudíž zbytečné. A naopak, zda některé položky indexu neměří zcela jiné informace než položky ostatní.

Chceme-li zjišťovat, zda je index vnitřně validní, musíme zkontrolovat, jestli je jednodimenziální. Je tedy nutné zjistit, zda je možné jednotlivé položky sčítat do indexu. Obvykle se pro tento účel používá technika faktorové analýzy. Ta je schopna odhalit, do kolika faktorů se tyto položky shlukují, tedy kolik dimenzí index obsahuje. V našem případě však není použití faktorové analýzy vhodné, neboť položky indexu jsou pouze dichotomické. Vzhledem k těmto okolnostem se musíme spokojit jen s kontrolou vnitřní konzistence indexu. Tu odhalíme prostřednictvím kontroly matice korelací jednotlivých položek indexu.

Konzistentní index poznáme podle toho, že znaménka jednotlivých korelací jsou totožná. Dále je nutné, aby vzájemné korelace neměly příliš vysokou hodnotu a zároveň se od sebe svými hodnotami příliš nelišily. Jedině tímto způsobem zjistíme, zda mezi položkami není taková, která by narušovala jednotnost indexu.

Cronbachovo alfa nám také umožňuje zhodnotit, zda je položka vhodnou součástí indexu. Položky, které nekorelují se zbytkem položek odpovídajícím způsobem, zřejmě nebudou dobrými komponentami indexu, protože odrážejí další dimenzi konceptu. De Vaus (2002: 128) navrhuje, abychom v indexu ponechali položky, jejichž korelace se zbytkem ostatních položek je minimálně 0,3. Nižší či záporná korelace¹⁰ svědčí o tom, že položka není pro index vhodná.

Již bylo zmíněno, že nelze použít faktorové analýzy pro data. Shluková analýza však těmto omezením nepodléhá. Můžeme ji tedy použít proto, abychom zjistili, jestli položky Neal-Seemanovy škály tvoří jeden shluk a tudíž je index jednodimenziální. Více shluků bude napovídat více dimenzí.

---

¹⁰ Získáme-li u některých položek záporné korelace, musíme se nejprve přesvědčit, zda tato skutečnost není způsobena opačnou orientací škály položky. Jako obecně při práci s korelacemi či indexy si musíme dávat pozor na orientaci škál. Pokud jsme si jisti, že jsme nezískali záporné znaménko korelace naší nepozorností, můžeme pokračovat v analýze.

4.3 Vnější validita

Vnější validita nám slouží k tomu, abychom si ověřili, zda je vnitřně validní index složen z vhodných indikátorů. Učiníme tak pomocí zjištění vztahů mezi naším indexem (případně jeho položkami) a námi zvolenou validizační položkou. Babbie (2001) však upozorňuje na to, že si musíme být opravdu jisti, zda námi vybraný jiný indikátor měří proměnnou odpovídajícím způsobem. Zvolili jsme následující validizační položky.

4.3.1 Sroleho škála anomie

Nejprve se podívejme na samotný Sroleho výzkumný nástroj. Leo Srole použil pojmu anomie pro zkoumání jedince. Jednalo se o jiný způsob než byl Mertonův a Durkheimův - ti se zaměřili na stav celé společnosti. Anomie je podle Sroleho kontinuem určitého psychického stavu, psychické izolace nebo též sociální malintegrace, v němž je zakoušena jistá míra pocitu sounáležitosti či naopak vzdálenosti od jiných lidí. Rabušic a Mareš (1996) ukazují, že v české společnosti existuje nemalý podíl těch, kteří mohou být na základě Sroleho testu anomie označeni jako anomické osoby. Test vnitřní validity těchto autorů potvrdil, že Sroleho index anomie je použitelný i v českém prostředí. Z jejich výzkumu prozatím vyplynulo, že by tato škála mohla indikovat jistý typ sociální frustrace, znechucení a pesimismu. Anomické osobnosti jsou v duchu Durkheimova významu tohoto pojmu odcizeny od politického, sociálního a ekonomického systému, od internalizovaných sociálních norem a hodnot a od primárních skupin.

Sroleho škála anomie je složena z pěti výroků¹¹. Respondent se má rozhodnout, zda s každým jednotlivým výrokiem souhlasí či nikoliv. Do výsledného součtového indexu se započítávají jen souhlasné odpovědi. Index tedy nabývá hodnot v intervalu <0;5>. Vyšší hodnoty výsledného indexu značí vyšší míru anomie respondenta. Podívejme se nyní na překlad **Sroleho škály anomie**, který jsme se rozhodli použít¹²:

- a) Nemá cenu obracet se na úřady, protože ty se o problémy obyčejného člověka příliš nezajímají.
- b) Člověk dnes musí žít jen pro přítomnost, budoucnost se o sebe bude muset postarat sama.
- c) Ať si říká kdo chce, co chce, průměrný člověk se má stále hůře.
- d) Není příliš vhodné přivádět děti na svět, když budoucnost je tak nejistá.
- e) Dnes člověk vskutku neví, na koho se může spolehnout.

¹¹ Sroleho škála anomie měla několik podob, respektive používala různé množství rozlišných otázek. Nejpoužívanější se však stala její pětipoložková verze, kterou jsme se i my rozhodli použít.

¹² Originální anglické znění škály: (1) There is little use writing to public officials because often they aren't really interested in the problems of everyday man. (2) Nowadays a person has to live pretty much for today and let tomorrow take care of itself. (3) In spite of what some people say, the lot of the average man is getting worse, not better. (4) It is hardly fair to bring children into this world with the way things look for the future. (5) These days a person doesn't really know whom he can count on.

Na základě zjištění Rabušice a Mareše (1996) víme, že index anomie je použitelný v českém prostředí. Podíváme-li se na jednotlivé položky obou indexů, zjistíme, že se do značné míry překrývají. Předpokládáme tedy, že index anomie bude pozitivně korelovat se škálou bezmocnosti. Tato škála by totiž měla teoreticky měřit jevy příbuzné sociální frustraci a pesimismu¹³. Jedinec s vysokou hodnotou výsledného indexu anomie by tedy podle našeho předpokladu měl dosáhnout také vysoké hodnoty na Neal-Seemanově škále bezmocnosti.

4.3.2 Otázky pocházející z Výzkumu evropských hodnot 1999 (EVS 1999¹⁴)

Chceme-li hodnotit externí validitu indexu, můžeme použít korelaci indexu či jednotlivých jeho položek s jinými položkami, které měří podobné indikátory. Jako nástroje k určení vnější validity indexu bezmocnosti jsme se rozhodli užít také otázek z Výzkumu evropských hodnot 1999. Vhodné se nám zdály následující otázky.

- a) *Někteří lidé mají pocit úplně svobodného rozhodování a kontroly nad svým životem a jiní mají pocit, že svůj život ovlivňovat nemohou, ať dělají co dělají. Prosím Vás, vyjádřete na následující škále, nakolik podle Vás můžete ovlivňovat svůj život¹⁵.*

Touto otázkou se respondentů přímo tážeme, zda má pocit, že je to on, kdo ovlivňuje svůj vlastní život, či jsou to vnější faktory. Proto by tato otázka mohla být velice dobrým ukazatelem vnější validity indexu bezmocnosti. Podle Seemanovy operacionalizace bezmocnosti by respondenti mající pocit, že mohou plně ovládat svůj život, měli dosahovat nízkých hodnot indexu bezmocnosti. Náš předpoklad je stejný, a pro potvrzení vnější validity indexu tedy očekáváme silnou negativní korelaci obou těchto položek.

- b) *Mohl(a) byste podle svých životních zkušeností říci, že většině lidí je možno důvěřovat, nebo že člověk musí být ve styku s ostatními velmi opatrný¹⁶?*

Touto otázkou zjišťujeme, jak lidé důvěřují ostatním. Zjišťujeme tedy, do jaké míry mají pocit, že se nemusejí obávat svého okolí. Podle Seemana by subjektivní pocit bezpečí mohl vyvolávat zájem o dění okolo sebe a tím i potřebu získávat informace, která je nepřímo úměrná

---

¹³ Neal a Seeman (1964) použili Sroleho index anomie ve svém výzkumu, kde předpokládali, že se jedná o index značně zatížený celkovou beznadějí a zoufalstvím ve společnosti. Nepředpokládali však, že by anomie měla nějak silně korelovat s bezmocností.

¹⁴ Jedná se o longitudinální komparativní výzkum hodnotových orientací respondentů z jednotlivých evropských zemí (European Values Study), doposud provedený ve třech vlnách, a to v letech 1981, 1990-1991 a (zatím naposledy) v r. 1999.

¹⁵ Použita byla desetistupňová škála od hodnoty 1 značící „vůbec ne“ po hodnotu 10, která znamenala „plně“.

¹⁶ Tato otázka měla tři varianty odpovědi: A) Většině lidí je možno důvěřovat. B) Člověk musí být ve styku s ostatními velmi opatrný, C) Nevím.

pocitu bezmocnosti (Seeman, Evans 1962). A naopak nedůvěřující lidé budou bez zájmu a budou mít pocit bezmocnosti. Vzhledem k tomu, že variantě odpovědi A) jsme přiřadili hodnotu 1 a variantě B) hodnotu 2, budeme očekávat pozitivní korelaci indexu bezmocnosti s touto otázkou.

5. Zjištění

5.1. Reliabilita

Sebraná data nám umožnila na základě výše popsaného postupu posoudit reliabilitu Neal-Seemanovy škály bezmocnosti. Tabulka 1 představuje získané výsledky. Prvním důležitým zjištěním je, že hodnota Cronbachova alfa je 0,76. Tato hodnota přesáhla hranici 0,7, od které je index reliabilní. Zároveň námi zjištěná hodnota není vyšší než 0,9. To znamená, že žádná z položek indexu není nadbytečná. Na základě námi sebraných dat tedy můžeme tvrdit, že byly splněny obě podmínky pro to, abychom mohli Neal-Seemanovu škálu považovat za reliabilní. Její reliabilitu bychom však nepatně zvýšili vypuštěním položky číslo 3.

Tabulka 1: Analýza reliability indexu bezmocnosti

Celkové statistiky položek	Korelace položky se zbytkem ostatních položek	Hodnota Cronbachova alfa při odstranění položky z indexu
P1: trvalý světový mír	0,39	0,74
P2: vliv na dění ve společnosti	0,42	0,74
P3: války	0,14	0,77
P4: bezmoc vůči dění ve světě	0,59	0,72
P5: mínění o naší republice	0,50	0,73
P6: vliv na rozhodování vlády	0,59	0,72
P7: inflace	0,34	0,75
P8: vliv na světovou situaci	0,33	0,75
P9: prosazení zájmů	0,32	0,75
P10: mezinárodní situace	0,47	0,73
P11 : zodpovědnost za volby	0,25	0,75
P12: politická korupce	0,38	0,74
Cronbachovo alfa = 0,76		

5.2 Interní validita

Jak již bylo zmíněno výše, index je vnitřně validní tehdy, když měří pouze jednu dimenzi konceptu. Jedním ze způsobů, jak měřit jednodimenziálnost indexu, je zjišťování toho, co by se s hodnotou Cronbachova alfa stalo, kdyby byla vypuštěna nevhodná položka. Takovouto položku poznáme podle toho, že její vypuštění z indexu zvýší celkovou hodnotu Cronbachova alfa. Jak je patrné z hodnot ve sloupci „hodnota Cronbachova alfa při odstranění položky z indexu“ v tabulce 1, jedinou položkou, kterou by bylo vhodné z indexu odstranit, je položka

číslo 3 „války“. Pokud bychom ji vypustili, hodnota Cronbachova alfa by se nepatrně zvýšila (z 0,76 na 0,77).

Dále zjišťujeme jednodimenziálnost konceptu pomocí postupu navrženého de Vausem (2002) popsaného výše. Pro tento účel nám opět dobře poslouží tabulka 1. Z ní můžeme vyčíst, že položka číslo 3 „války“ a položka číslo 11 „zodpovědnost za volby“ mají hodnoty korelace nižší než 0,3. Proto by bylo vhodné je z indexu vyloučit. Učiníme-li tak, zvýší se hodnota Cronbachova alfa na 0,77 a navíc se většina vzájemných korelací mezi položkami zvýší. Bude přehlednější si opět tyto výsledky ukázat v tabulce 2.

Tabulka 2: Analýza reliability indexu bezmocnosti po odstranění položky 3 a 11

Celkové statistiky položek	Korelace položky se zbytkem ostatních položek	Hodnota Cronbachova alfa při odstranění položky z indexu
P1: trvalý světový mír	0,39	0,76
P2: vliv na dění ve společnosti	0,39	0,76
P4: bezmoc vůči dění ve světě	0,61	0,73
P5: mínění o naší republice	0,52	0,74
P6: vliv na rozhodování vlády	0,58	0,73
P7: inflace	0,36	0,76
P8: vliv na světovou situaci	0,36	0,76
P9: prosazení zájmů	0,31	0,77
P10: mezinárodní situace	0,48	0,75
P12: politická korupce	0,36	0,76
Cronbachovo alfa = 0,77		

Vidíme tedy, že index s těmito položkami je značně konzistentnější, než tomu bylo původně. Takto konstruovaný index bude zároveň reliabilnější a je vyšší pravděpodobnost, že měří pouze jednu dimenzi konceptu.

Nesmíme však zapomínat na jiné způsoby zjištění vnitřní validity vzorku. Podívejme se nyní na vnitřní konzistenci indexu. Budou nás tedy zajímat vzájemné korelace položek. Tabulka číslo 3 představuje matici korelací, ze které budou vycházet naše závěry.

I přesto, že položky korelují s výsledným indexem stejným směrem, již první pohled na tuto korelační matici naznačuje, že Neal-Seemanova škála bezmocnosti nebude vnitřně konzistentní. Položky P3 „války“, P8 „vliv na světovou situaci“ a P11 „zodpovědnost za volby“ mají některé hodnoty korelace s ostatními položkami záporné. Toto značí, že pro index nejsou vhodné, jelikož nejsou konzistentní s ostatními položkami. Vidíme také, že jednotlivé korelace položek

nevykazují podobné hodnoty¹⁷. Dostává se nám tak dalšího signálu, že index není vnitřně konzistentní a tedy ani validní.

Tabulka 3: Matice interkorelací (Pearsonovo r) jednotlivých položek Neal- Seemanovy škály bezmocnosti a výsledného indexu (N=48¹⁸)

	P1	P2	P3	P4	P5	P6	P7	P8	P9	P10	P11	P12	IB
P1	1,00												
P2	0,28	1,00											
P3	0,17	0,13	1,00										
P4	0,33	0,31	-0,06	1,00									
P5	0,27	0,16	-0,04	0,45	1,00								
P6	0,36	0,36	0,15	0,63	0,39	1,00							
P7	0,30	0,19	0,00	0,22	0,06	0,38	1,00						
P8	0,11	0,21	-0,01	0,33	0,23	0,30	0,27	1,00					
P9	0,05	0,18	0,10	0,29	0,17	0,19	0,15	0,18	1,00				
P10	0,27	0,16	-0,04	0,36	0,49	0,20	0,24	0,13	0,25	1,00			
P11	0,03	0,23	0,16	0,31	0,25	0,15	0,04	-0,01	0,09	0,25	1,00		
P12	0,07	0,22	0,30	0,18	0,45	0,16	0,12	0,14	0,20	0,36	-0,06	1,00	
IB	0,53	0,54	0,30	0,69	0,62	0,68	0,48	0,46	0,46	0,59	0,36	0,51	1,00

Pozn.: všechny koeficienty jsou signifikantní na hladině významnosti 0,001.

IB je zkratkou pro index bezmocnosti.

Pokud dojdeme ke zjištění, že index není validní, je dobré uvažovat nad příčinami této nevalidity. Naši první otázkou by mělo být zda index opravdu měří jen jednu dimenzi konceptu. V tomto okamžiku jsme se rozhodli použít shlukové analýzy. Do shlukové analýzy jsme nechali vstupovat proměnné a použili všechny metody shlukování. Žádná z těchto metod nám nevyvrátila naše obavy, že index bezmocnosti měří více dimenzí. Wardova metoda, hledající neoptimálnější řešení prostřednictvím určení nejmenší variance, nám vykazala nejpréhlednější výsledek¹⁹. Jasně nám ukázala, že Neal-Seemanovu škálu tvoří položky spadající do tří shluků, tedy měří tři dimenze²⁰. Jednotlivé shluky přitom nejsou těsně spojeny, ale spojují se až ve větší vzdálenosti. První dimenzi měří položky 4, 6, 7, 8, 9, druhou dimenzi položky 5, 10, 12 a třetí dimenzi položky 2, 11, 1 a 3. Velice podobný výsledek nám přinese shluková analýza po

¹⁷ Podíváme-li se na příklad na rozptyl hodnot korelací položky číslo 1 s ostatními položkami, zjistíme, že se pohybují v rozmezí od 0,03 až 0,36 – což nelze považovat za konzistentní. Ještě očividnějším případem je položka číslo 5, jejíž hodnoty korelací se pohybují v rozmezí 0,06 až 0,49.

¹⁸ Z analýzy museli být vyloučeni dva respondenti, kteří odmítli na některé otázky tvořící položky Neal-Seemanovy škály odpovědět.

¹⁹ Přehledné informace získáme z grafu shlukové analýzy - dendogramu -, který je součástí přílohy 3.

²⁰ Mezi metody, které vykazaly velice podobné výsledky patří metoda nejvzdálenějšího souseda (complete linkage), metoda průměrné chyby vazby uvnitř skupiny i mezi skupinami (average linkage within group i between groups).

vypuštění oněch tří položek, které jsme se rozhodli výše vyloučit²¹. Opět nezískáme pouze jeden shluk, nýbrž dva shluky, takže můžeme uzavřít naše zjištění o vnitřní validitě tvrzením, že ani vypuštění diskutovaných položek nezajistí jednodimenziálnost indexu.

5.3 Vnější validita

5.3.1 Sroleho škála anomie

Podle našich zjištění ve zkoumaném vzorku byla průměrná míra indexu anomie 1,9, nejčastěji se objevovala hodnota 2. Kumulativní procenta v tabulce ukazují, že pouze 28 % respondentů ve vzorku dosáhlo hodnoty indexu anomie vyšší než 2. To vypovídá o nižší zjištěné míře anomie v našem vzorku, než jakou zjistili při svém šetření Rabušic a Mareš (1996). Může to být důsledkem toho, že v našem vzorku bylo poměrně velké zastoupení mladších lidí, kteří jsou všeobecně ve smyslu Sroleho konceptu anomie méně anomičtí.

Tabulka 4: Korelace Neal-Seemanovy škály bezmocnosti a jejích položek se Sroleho škálou anomie

	Korelační koeficient (Spearmanovo rho)
P1: trvalý světový mír	0,13
P2: vliv na dění ve společnosti	0,09
P3: války	-0,13
P4: bezmoc vůči dění ve světě	0,35
P5: mínění o naší republice	0,31
P6: vliv na rozhodování vlády	0,31
P7: inflace	0,10
P8: vliv na světovou situaci	0,16
P9: prosazení zájmů	0,17
P10: mezinárodní situace	0,26
P11 : zodpovědnost za volby	0,14
P12: politická korupce	0,19
Index bezmocnosti	0,35

Tabulka 4 nám ukazuje, že celková korelace těchto dvou škál navzájem je nízká 0,35, ale signifikantní. Můžeme tedy předpokládat existenci vztahu, ale jeho intenzita bude slabá. Při analýze korelací jednotlivých položek Neal-Seemanovy škály se Sroleho škálou je ovšem zajímavé to, že z celého spektra položek škály bezmocnosti je korelace se Sroleho škálou anomie signifikantní pouze u tří. Jedná se o položky „bezmoc vůči dění ve světě“, „mínění o naší republice“ a „vliv na rozhodování vlády“. Korelační koeficienty těchto položek se pohybují v rozmezí 0,31 až 0,35, což jsou korelace poměrně nízké. Korelace všech ostatních položek jsou

²¹ I tento dendrogram nalezneme v příloze, tentokrát se jedná o přílohu č.4.

poměrně nízké. Nízké korelace indexů, které měly podle předpokladů měřit podobné proměnné, naznačují jejich nízkou spjitost. Lze tedy říci, že koncept anomie jak jej postihuje Sroleho škála nemá větší souvislost s pocitem bezmocnosti měřeným Neal-Seemanovou škálou.

5.3.2 Otázky pocházející z výzkumu evropských hodnot 1999 (EVS 1999)

a) *Někteří lidé mají pocit úplně svobodného rozhodování a kontroly nad svým životem a jiní mají pocit, že svůj život ovlivňovat nemohou, ať dělají co dělají. Prosím Vás, vyjádřete na následující škále, nakolik podle Vás můžete ovlivňovat svůj život.*

Pokud jde o korelaci původní Neal-Seemanovy škály s touto položkou, můžeme konstatovat, že je velice nízká²². Hodnota Spearmanova ρ je $-0,17$, což znamená, že čím vyšší hodnoty na indexu bezmocnosti lidé dosáhnou, tím nižší je jejich skóre na stupnici měřící jejich pocit vlivu nad životem. Jinými slovy se dá říci, že „bezmocní lidé“ mají pocit, že svůj život ovládat nemohou. Toto tvrzení tedy na první pohled podporuje externí validitu škály. Avšak musíme mít na paměti, že jde o velmi nízkou korelaci, tedy o velmi slabý vztah. Kdybychom tento výzkum opakovali na reprezentativním vzorku populace, mohli bychom předpokládat, že jiná data by nám přinesla jiný výsledek, tedy že v populaci se tento vztah nenachází.

Podívejme se dále, se kterými položkami Neal-Seemanovy škály otázka „vliv nad životem“ koreluje a to takovým způsobem, že tato korelace je významná. Vidíme, že tato otázka koreluje s položkami „bezmoc vůči dění ve světě“, „mínění o naší republice“ a „prosazení zájmů“. Korelační koeficienty těchto položek se pohybují v rozmezí od $-0,3$ do $-0,37$, což znamená, že tyto korelace jsou poměrně nízké. Všechny ostatní jsou mizivé a nesignifikantní. Můžeme tedy vyvodit závěr, že pocit možnosti ovlivňovat vlastní život nemá souvislost s pocitem bezmocnosti. Tento závěr je více než překvapující a naznačuje, že s Neal-Seemanovou škálou není něco v pořádku.

---

²² Viz tabulka 5.

Tabulka 5: Korelace jednotlivých položek Neal-Seemanovy škály bezmocnosti a odpovědí na otázku týkající se vlivu nad vlastním životem.

	Korelační koeficient (Spearmanovo rho)
P1: trvalý světový mír	0,09
P2: vliv na dění ve společnosti	0,08
P3: války	0,14
P4: bezmoc vůči dění ve světě	-0,32
P5: mínění o naší republice	-0,31
P6: vliv na rozhodování vlády	-0,11
P7: inflace	0,07
P8: vliv na světovou situaci	-0,27
P9: prosazení zájmů	-0,36
P10: mezinárodní situace	-0,10
P11 : zodpovědnost za volby	0,09
P12: politická korupce	-0,18
Index bezmocnosti	-0,17

b) Mohl(a) byste podle svých životních zkušeností říci, že většině lidí je možno důvěřovat, nebo že člověk musí být ve styku s ostatními velmi opatrný?

Celková korelace Neal-Seemanovy škály bezmocnosti s otázkou na důvěru k ostatním lidem je 0,4. Tato hodnota napovídá, že se jedná o střední souvislost²³. Vzhledem k tomu, že hodnota Spearmanova rho je signifikantní, je možné existenci vztahu mezi oběma položkami předpokládat. Jedná se o pozitivní korelaci, která znamená, že důvěřující lidé mají menší pocit bezmocnosti než lidé nedůvěřující.

Pokud se zaměříme na vztah mezi jednotlivými položkami, najdeme opět pouze tři položky v Neal-Seemanově škále, které významněji korelují s otázkou na důvěru k lidem. Mezi položky mající hodnotou korelačního koeficientu alespoň 0,35 patří: „bezmoc vůči dění ve světě“, „mínění o naší republice“ a „vliv na rozhodování vlády“. Také pouze korelace těchto tří položek jsou signifikantní.

²³ Více viz tabulka 6.

Tabulka 6: Korelace jednotlivých položek Neal-Seemanovy škály bezmocnosti a odpovědí na otázku týkající se důvěry k lidem

	Korelační koeficient (Spearmanovo rho)
P1: trvalý světový mír	0,19
P2: vliv na dění ve společnosti	0,17
P3: války	-0,16
P4: bezmoc vůči dění ve světě	0,45
P5: mínění o naší republice	0,35
P6: vliv na rozhodování vlády	0,40
P7: inflace	0,26
P8: vliv na světovou situaci	0,14
P9: prosazení zájmů	0,10
P10: mezinárodní situace	0,25
P11 : zodpovědnost za volby	0,04
P12: politická korupce	0,16
Index bezmocnosti	0,40

6. Závěry

Na základě námi sebraných dat nám hodnota Cronbachova alfa ukázala, že index bezmocnosti je reliabilní. To znamená, že při opakované aplikaci bychom měli získat shodné výsledky. Zjistili jsme však, že vypuštěním položky 3 bychom reliabilitu zvýšili. I když toto zvýšení není markantní, navrhovali bychom ji z indexu vyloučit.

Posouzením hodnot Cronbachova alfa a vzájemných korelací jednotlivých položek jsme dospěli k závěru, že původní škála obsahuje více dimenzí. Snažili jsme se zjistit, které položky zastupují jiné dimenze než většina ostatních položek. Jiné dimenze představovaly podle našich zjištění položky „války“, „zodpovědnost za volby“ a „vliv na světovou situaci“. Tyto nebyly konzistentní s ostatními položkami, a proto by bylo žádoucí je z indexu vyloučit v zájmu jeho vnitřní validity. Shluková analýza nám tyto výsledky potvrdila. Celkově tedy můžeme dospět k závěru, že index v předkládané podobě není vnitřně validní. Jeho další aplikovatelnosti můžeme pravděpodobně dosáhnout zohledněním výše uvedených zjištění.

Vnější validitu Neal-Seemanovy škály bezmocnosti jsme nejdříve posuzovali pomocí korelací se Sroleho škálou anomie. Vzájemná korelace byla poměrně nízká²⁴. Mezi těmito dvěma škálami tedy existuje jen slabý vztah, který nám nedovoluje činit závažnější závěry o vnější validitě tohoto indexu.

Další položkou, která nám měla pomoci zjistit, zda index skutečně měří původně zamýšlenou proměnnou, byla otázka z EVS týkající se kontroly nad vlastním životem. Tuto položku jsme

²⁴ Nízkou korelaci těchto dvou škál předpokládal i sám Seeman (Neal, Rettig 1963).

pokládali za důležitou pro zjištění vnější validity, protože měří koncept, který sám autor indexu považoval za příbuzný (Seeman 1959). Předpokládaný směr korelace se potvrdil, nicméně vztah je téměř mizivý a navíc nesignifikantní. To znamená, že při opakovaném měření můžeme získat jiné výsledky. Ani tato položka nám tedy není schopná potvrdit vnější validitu indexu bezmocnosti.

Poslední validizační položkou byla otázka na důvěru k lidem, převzatá opět z EVS. Tato položka nám jako jediná ukázala alespoň středně silný vztah k indexu bezmocnosti, zároveň se jednalo o signifikantní vztah, který bude existovat i mimo naše data. Lidé důvěřující ostatním se tedy budou cítit méně bezmocní než lidé nedůvěřiví. Tento jediný zachytný bod pro tvrzení o vnější validitě indexu bezmocnosti však nepovažujeme za dostatečný.

Přestože se index ukázal být reliabilním, jeho vnitřní validita je problematická a vnější validitu se nám nepodařilo námi zvolenými validizačními položkami dostatečně potvrdit. Tento výsledek může znamenat dvojí. Buď je index opravdu nevalidní, což naše zjištění naznačují, nebo jsme zvolili nevhodné validizační položky.

7. Diskuse

Již při samotném sběru dat jsme začínali mít jisté pochybnosti o aplikovatelnosti Neal-Seemanovy škály bezmocnosti v českém prostředí. Výsledky naší analýzy tyto pochybnosti potvrdily. Zůstává však otázkou, zda tyto naše výsledky nejsou příliš ovlivněny nahodilým výběrem respondentů či jejich malým počtem. K vyvrácení tohoto závěru by mohlo sloužit rozsáhlejší šetření.

Nejproblematictější oblastí v naší analýze byla validita indexu. Při zkoumání vnitřní validity jsme narazili na vícedimenziálnost indexu. Shluková analýza nám potom odhalila, které položky indexu jsou si nejvíce blízké. I přesto, že jsme navrhli odstranění některých problematických položek, nemůžeme si být jisti, že zbývající položky měří pouze jednu dimenzi konceptu bezmocnosti.

To, nad čím by se dalo vážně uvažovat, jsou výsledky externí validizace. Musíme se ptát, jaké jiné validizační položky, než námi zvolené, by bylo třeba použít, aby se potvrdila vnější validita indexu. Sroleho škála anomie se zdá měřit téměř totožný koncept jako Neal-Seemanova škála bezmocnosti, přesto jako validizační položka neuspěla. Sám Seeman koncept bezmocnosti operacionalizoval na základě přesvědčení jedince o tom, že jeho život je ovládán vnějšími faktory a nikoli jím samým. Proto jsme otázku na kontrolu nad vlastním životem považovali za nanejvýš vhodnou pro účely externí validizace. I když se potvrdil předpokládaný směr vztahu, ukázal se tento vztah být velice slabým. Opakování výzkumu na reprezentativním vzorku by

nám mohlo přinést přesnější výsledky. Nicméně tato otázka je natolik důležitá a jasná, že i malý počet respondentů by měl vykazovat podstatně silnější vztah, než jaký jsme zjistili.

Primárním cílem naší práce bylo zjistit, zda je Neal-Seemanova škála bezmocnosti aplikovatelná v českém prostředí. Z naší analýzy jasně vyplynulo, že v podobě, v jaké byla předkládána, evidentně aplikovatelná není. Hlavním důkazem pro naše tvrzení jsou závěry z validizace. To, že jsme nenašli vhodné položky pro potvrzení vnější validity, neznamená, že bychom hledali na špatném místě. Spíše to svědčí o tom, že škála je velice obtížně aplikovatelná v jiném kulturním prostředí a jiné době než byla 60. léta 20. století ve Spojených státech amerických. Použijme zde velmi výstižných Dismanových slov: „měření, jehož validita byla uspokojivě prokázána v jednom sociálním prostředí, může být tragicky (či komicky) nevalidní na jiné populaci“ (Disman 2002:69).

Domníváme se, že pro zkoumání konceptu bezmocnosti v dnešní době v českém prostředí by bylo vhodné zkonstruovat zcela nové položky, pouze inspirované Neal-Seemanovou škálou, s přihlédnutím k aktuálním socio-politickým podmínkám. Dovolte nám tuto diskusi uzavřít jedním z výstižných postřehů Miroslava Dismana: „Rozhodnutí o tom, co by mělo být testováno jako kulturně specifické indikátory, může být učiněno jen na základě hluboké znalosti té které kultury“ Disman (2002: 356).

Použitá literatura

Babbie, E. 2001⁹ *The Practice of Social Research*. Wadsworth Publishing Company.

De Vaus, D. 2002. *Analyzing Social Science Data*. London: SAGE Publications.

Krech, D., R. S. Crutchfield, E. L. Ballachey 1968. *Člověk v společnosti – základy sociální psychologie*.: Vydavatelstvo slovenskej akadémie vied, Bratislava.

Neal, A. G., S. Rettig 1963. Dimensions of alienation among manual workers and non-manual workers. *American Sociological Review*, 28 (4): 559- 608.

Neal, A.G., M. Seeman 1964. Organizations and powerlessness: A test of the mediation hypothesis. *American Sociological Review*, 29 (2): 216 - 226.

Rabušic, L., P. Mareš 1996. Je česká společnost anomická? *Sociologický časopis*, 32 (2): 175-187.

Seeman, M. 1959. On the Meaning of Alienation. *American Sociological Review*, 24 (6): 783-791.

Seeman, M., J. W. Evans 1962. Alienation and learning in a hospital setting. *American Sociological Review*, 27 (6): 772- 782.

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA Č. 1 – Anglické znění položek Neal-Seemanovy škály bezmocnosti

1. **a:** A lasting world peace can be achieved by those who work toward it.
b: There's very little we can do to bring about a permanent world peace
2. **a:** It is wishful thinking to believe that one can really influence what happens in society at large .
b: People like me can change the course of the world events if we make ourselves heard.
3. **a:** Wars between countries seem inevitable despite the efforts of men to prevent them.
b: Wars between countries can be avoided.
4. **a:** More and more, I feel helpless in the face of what's happening in the world today.
b: I sometimes feel personally to blame for the sad state of affairs in our government.
5. **a:** There's very little that people like myself can do to improve world opinion of the United States.
b: I think each of us can do a great deal to improve world opinion of the United States.
6. **a:** This world is run by the few people in power, and there is not much the little guy can do about it.
b: The average citizen can have an influence on government decisions.
7. **a:** I think we have adequate means for preventing run-away inflation.
b: There's very little we can do to keep prices from going higher.
8. **a:** By studying the world situation, one can greatly increase his political effectiveness.
b: Whether one like it or not, chance plays an awfully large part in world events.
9. **a:** Persons like myself have little chance of protecting our personal interests when they conflict with those of strong pressure groups.
b: I feel that we have adequate way of coping with pressure groups.
10. **a:** The international situation is so complex that it just confuses a person to think about it.
b: Active discussion of politics can eventually lead to a better world..
11. **a:** Those who do not vote are largely responsible for bad government.
b: There's little use for me to vote, since one vote doesn't count very much anyway.
12. **a:** With enough effort we can wipe out political corruption.
b: Some political corruption is a necessary evil of government.

PŘÍLOHA Č. 2 – Použitý dotazník

Člověk a společnost

Vážená paní, vážený pane,
dovolte nám, abychom vás poprosili o krátký rozhovor. Bude se týkat vašich názorů na život v naší společnosti. Rozhovor je zcela anonymní, jeho výsledky budou zpracovány statisticky a budou použity pro naši práci v rámci studia na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně.

Otázky

1. Mohl(a) byste nám říci, jak se dnes cítíte?

Naprosto skvěle	1
velmi dobře	2
dobře	3
špatně	4
velmi špatně	5
naprosto příšerně	6

2. A když se zamyslíte celkově nad svou životní situací a nebudete brát v úvahu pouze vaši dnešní náladu, řekl(a) byste, že se celkově máte:

velmi dobře	1
dobře	2
špatně	3
velmi špatně	4
ani dobře, ani špatně – něco mezi tím	5

3. Mohl(a) byste podle svých životních zkušeností říci, že většině lidí je možno důvěřovat, nebo že člověk musí být ve styku s ostatními velmi opatrný?

A Většině lidí je možno důvěřovat.....	1
B Člověk musí být ve styku s ostatními velmi opatrný.	2
Neví	-1

4. Souhlasíte nebo nesouhlasíte s těmito následujícími názory? (Ukažte a nechejte zatrhnout příslušné okénko)

	Souhlasím (1)	Nesouhlasím (0)
a) Nemá cenu obracet se na úřady, protože ty se o problémy obyčejného člověka příliš nezajímají.	☐	☐
b) Člověk dnes musí žít jen pro přítomnost, budoucnost se o sebe bude muset postarat sama.	☐	☐
c) Ať si říká kdo chce, co chce, průměrný člověk se má stále hůře.	☐	☐
d) Není příliš vhodné přivádět děti na svět, když budoucnost je tak nejistá.	☐	☐
e) Dnes člověk vskutku neví, na koho se může spolehnout.	☐	☐

5. Jste celkově velmi spokojen(a), poměrně spokojen(a), ne příliš spokojen(a), nebo vůbec ne spokojen(a) s tím, jak se rozvíjí naše společnost?

Velmi spokojen(a)	1
Poměrně spokojen(a)	2
Ne příliš spokojen(a)	3
Vůbec ne spokojen(a)	4

6. Někteří lidé mají pocit úplně svobodného rozhodování a kontroly nad svým životem a jiní mají pocit, že svůj život ovlivňovat nemohou, ať dělají co dělají. Prosím Vás, vyjádřete na následující škále, nakolik podle Vás můžete ovlivňovat svůj život. (Ukažte ji a nechejte udělat značku)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vůbec ne									Plně

7. A nyní se vás zeptáme na poněkud osobní otázku. Mohl(a) byste o sobě říci, že jste věřící, nevěřící, nebo přesvědčený ateista?

Věřící	1
Nevěřící	2
Přesvědčený(á) ateista	3

8. A jak důležitý je Bůh ve Vašem životě? Prosím použijte tuto kartu, kde 1 znamená vůbec ne důležitý, 10 pak znamená velmi důležitý. (Ukažte ji a nechejte udělat značku)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Vůbec ne důležitý									Velmi důležitý

9. Do jaké míry se zajímáte o politiku?

Velice se zajímáte.....	1
Trochu se zajímáte.....	2
Příliš se nezajímáte.....	3
Vůbec se nezajímáte.....	4

10. V politice se hovoří o "levici" a "pravici". Kam byste zařadil(a) své názory na této škále? (Ukažte ji a nechejte udělat značku)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Levice									Pravice

11. Z následujících dvojic názorů zvolte prosím vždy jeden, s nímž souhlasíte. Jeho písmeno pak prosím zakroužkujte. (Ukažte výroky)

- A) a: Trvalý světový mír může být dosažen těmi, kdo pro to něco dělají.
b: K dosažení trvalého světového míru toho můžeme udělat jen velmi málo.
- B) a: Je jen zbožným přáním věřit, že člověk může skutečně ovlivnit dění ve společnosti.
b: Pokud o sobě dáme nahlas vědět, pak i my můžeme změnit běh světových událostí.
- C) a: Války mezi zeměmi se zdají nevyhnutelné navzdory lidskému úsilí jim zabránit.
b: Válkám mezi zeměmi je možné se vyhnout.
- D) a: Cítím se stále bezmocnější vůči tomu, co se dnes ve světě děje.
b: Občas se cítím osobně odpovědný za to, že situaci v naší vládě je tak nedobrá.
- E) a: Lidé jako já toho mohou udělat jen velmi málo, aby se ve světě zlepšilo mínění o naší republice.
b: Myslím, že pro to, aby se ve světě zlepšilo mínění o naší republice, může každý z nás udělat mnoho.
- F) a: Tento svět řídí několik mocných a obyčejný člověk s tím toho mnoho nenadělá.
b: I průměrný občan může mít vliv na rozhodování vlády.
- G) a: Myslím, že máme patřičné nástroje na to, abychom zabránili vysoké inflaci.
b: Pro to, abychom zabránili růstu cen, toho můžeme udělat jen málo.
- H) a: Sledováním světové situace může člověk značně zvýšit svůj politický vliv.
b: Ať se to člověku líbí nebo ne, náhoda hraje ve světových událostech strašně velkou roli
- I) a: Lidé jako já mají jen malou šanci bránit své osobní zájmy, pokud jsou v konfliktu se zájmy nátlakových skupin.
b: Myslím, že máme k dispozici způsoby, jak si s takovými skupinami poradit.
- J) a: Mezinárodní situace je tak složitá, že člověk je zmaten už jen tím, když na to pomyslí.
b: Aktivní diskuse o politice může nakonec vést k lepšímu světu.
- K) a: Ti, kteří nevolí, nesou velkou zodpovědnost za špatnou vládu.
b: Jít k volbám nemá moc smysl, protože jeden hlas stejně nic moc neznamená.
- L) a: Budeme-li se dost snažit, můžeme vymýtit politickou korupci.
b: Jistá míra politické korupce je nutným zlem každé vlády.

A nyní již jen několik posledních krátkých otázek:

12. Můžete mi prosím sdělit váš věk: _____

--	--

13. Jakého nejvyššího stupně vzdělání jste dosáhl(a)?

Neúplné základní vzdělání	1
Základní vzdělání	2
Základní vzdělání a vyučen	3
Učňovská škola s maturitou	4
Středoškolské vzdělání bez maturity	5
Středoškolské vzdělání s maturitou	6
Vysokoškolské vzdělání s bakalářským diplomem	7
Vysokoškolské vzdělání s magisterským diplomem	8

14. Jste v současné době zaměstnán(a) nebo ne? (Jestliže ano) Na kolik hodin týdně? (Jestliže pracujete v několika zaměstnáních: uveďte pouze pro hlavní zaměstnání)

Jsem zaměstnán(a) na plný úvazek.	1
Jsem zaměstnán(a) na částečný úvazek	2
Jsem samostatný podnikatel	3
Jsem v penzijním důchodu.	4
Jsem žena v domácnosti bez dalšího zaměstnání	5
Jsem studující	6
Jsem nezaměstnaný	7

15. Do které z následujících společenských skupin či tříd byste se sám(a) zařadil(a):

Nižší třída	1
Nižší střední třída	2
Střední třída	3
Vyšší střední třída	4
Vyšší třída	5

16. A jaký je váš rodinný stav:

Svobodný(á), žije sám (sama)	1
Svobodný(á), ale žije s partnerkou	2
Ženatý–vdaná	3
Rozvedený (á), žije sám (sama)	4
Rozvedený (á), žije s partnerkou (partnerem)	5
Vdovec–vdova, žije sám (sama)	6
Vdovec–vdova, žije s partnerkou (partnerem)	7

Upřímně vám děkujeme za rozhovor!!!!

Vyplňuje tazatel

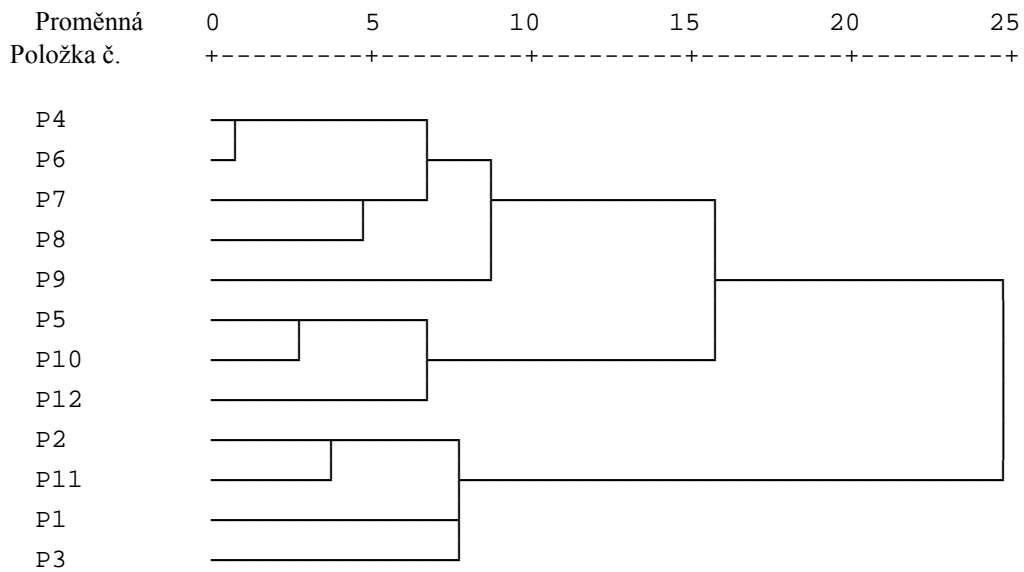
17. Velikostní skupina obce (místa bydliště), kde se konal rozhovor

do	1 999	obyv.	1	
2 000	-	4 999	obyv.	2
5 000	-	9 999	obyv.	3
10 000	-	19 999	obyv.	4
20 000	-	49 999	obyv.	5
50 000	-	99 999	obyv.	6
100 000	-	499 999	obyv.	7
500 000	a	více	obyv.	8

18. Pohlaví respondenta: Muž 1; Žena 2

PŘÍLOHA Č.3 – Graf shlukové analýzy položek Neal-Seemanovy škály bezmocnosti (upravený výstup z SPSS)

Dendrogram - použita Wardovu metoda

PŘÍLOHA Č.4 – Graf shlukové analýzy položek Neal-Seemanovy škály bezmocnosti po vypuštění položek 3, 8, 11 (upravený výstup z SPSS)

Dendrogram - použita Wardovu metoda

